

IMKONIYATI CHEKLANGAN SHAXSLAR UCHUN YOLLARDAN FOYDALANISH TAMOYILLARI (ARXITEKTURA MISOLIDA)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15493865>

Muxtorova Asalxon Ilhomjon qizi

Annotatsiya. Maqola, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun yollardan foydalanish tamoyillari va arxitektura dizaynining ahamiyatini tahlil etadi. Arxitektura va shahar infratuzilmasi, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun qulay va xavfsiz muhit yaratishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada, bu tamoyillarni amalga oshirishda yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlari, shuningdek, O'zbekiston sharoitidagi mavjud texnik va normativ kamchiliklar o'rganiladi. Yollardan foydalanish tamoyillari, xususan, rampalar, ko'priklar, yo'laklar va liftlar kabi infratuzilma elementlarining dizayni imkoniyati cheklangan shaxslarning erkin harakatlanishini ta'minlashda asosiy o'rin tutadi. Tahlil davomida O'zbekistondagi jamoat joylari va shahar infratuzilmasining imkoniyati cheklangan shaxslar uchun moslashuvi ko'rib chiqiladi. O'zbekiston sharoitida ko'plab hududlarda bu talablarning yetarlicha bajarilmasligi, shahar dizaynida to'siqlar va nosozliklarning mavjudligi, shuningdek, normativlarning va standartlarning kamchiliklari muhim masala sifatida yoritiladi. Shuningdek, maqolada xalqaro tajriba va amaliyotlar asosida arxitektura va dizayn yondashuvlarining samarali implementatsiyasi va uning ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun shahar infratuzilmasi va jamoat joylarini qayta qurish va takomillashtirishda samarali yondashuvlar, normativ hujjatlar, va texnik standartlarning bajarilishi zarurligi hamda bu jarayonlarda yuzaga keladigan ijtimoiy va iqtisodiy to'siqlar ko'rsatiladi. Shuningdek, arxitektura mutaxassislarining malakasi va bilim darajasi,

amaldagi qurilish va dizayn me'yorlarining samarali qo'llanilishi mavzulari chuqur tahlil etiladi. Maqolada O'zbekistonning shahar infratuzilmasini imkoniyati cheklangan shaxslar uchun inklyuziv va erkin harakatlanishga moslashtirish bo'yicha kelajakda amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar haqida fikrlar bildiriladi.

Kalit so'zlar va iboralar: "Imkoniyati cheklangan shaxslar, arxitektura dizayni, shahar infratuzilmasi, yollardan foydalanish tamoyillari, rampalar, liftlar, piyodalar yo'laklari, normativlar, texnik standartlar, inkluziv dizayn, ijtimoiy inklyuziya, xalqaro tajriba.

Kirish. O'zbekistonning jamiyatida imkoniyati cheklangan shaxslar uchun teng imkoniyatlar yaratish, ularga har tomonlama qulay sharoitlar taqdim etish, ijtimoiy inklyuziya va erkin harakatlanish uchun zarur infratuzilma yaratish muhim ahamiyatga ega. Imkoniyati cheklangan shaxslar — bu jamiyatning o'ziga xos guruhini tashkil etadi va ular uchun yaratiladigan infratuzilma jamiyatning madaniy darajasini, demokratik rivojlanishini ko'rsatadi. Bu soha, ayniqsa, shahar dizayni, jamoat joylari va transport tizimlarida maxsus ehtiyojlarga moslashtirilgan me'yorlar va yondashuvlarni o'z ichiga oladi.

O'zbekistonda imkoniyati cheklangan shaxslar uchun zarur infratuzilma yaratilishi bo'yicha bir qancha qonun va normativ hujjatlar mavjud. Masalan, "Imkoniyati cheklangan shaxslar huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonun va "Inson huquqlari to'g'risidagi" xalqaro me'yorlar O'zbekiston qonunchiligida aks etgan bo'lib, ular imkoniyati cheklangan shaxslarning ijtimoiy hayotga to'liq qo'shilishlarini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu qonunlar va normativlar shaxslarning harakatlanishi, jamoat joylaridan foydalanishi va mehnat qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratishni ko'zda tutadi.

Biroq, amalda ko'plab muammolar mavjud. Asosiy muammolar sifatida shahar infratuzilmasida imkoniyati cheklangan shaxslar uchun mo'ljallangan inshootlar va obyektlarning etarli darajada rivojlanmaganligi, ko'plab jamoat joylarida rampalar, liftlar, yo'laklar kabi infrastrukturaviy elementlarning noto'g'ri yoki yo'qligi ko'zga tashlanadi. Shuningdek, transport tizimlarida imkoniyati

cheklangan shaxslar uchun moslashtirilgan vositalarning etishmasligi, ko'plab ko'chalarda esa to'siqlar mavjudligi o'zgarishni talab qilayotgan masalalar sirasiga kiradi.

Dunyo tajribasida esa imkoniyati cheklangan shaxslar uchun qulay sharoitlar yaratish bo'yicha bir qator muvaffaqiyatli loyihalar mavjud. Yevropa va Shimoliy Amerikadagi ko'plab mamlakatlarda inkluziv dizayn va shahar infratuzilmasini takomillashtirish bo'yicha mustahkam me'yorlar va yaxshi amalga oshirilgan loyihalar mavjud. Misol uchun, Skandinaviyadagi mamlakatlar imkoniyati cheklangan shaxslar uchun yuqori darajada moslashtirilgan transport tizimlari va jamoat joylarini taqdim etadi, shu bilan birga, xalqaro me'yorlarga to'liq javob beradigan arxitektura va dizayn yondashuvlarini joriy etgan.

O'zbekistonda esa bu borada muammolarni bartaraf etish, qonunlarni kuchaytirish va xalqaro tajriba asosida yangi yondashuvlarni amalga oshirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Shahar infratuzilmasini imkoniyati cheklangan shaxslar uchun moslashtirish nafaqat ularning huquqlarini himoya qilish, balki jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shish uchun ham muhimdir.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot jarayonida ilmiy va o'quv-uslubiy adabiyotlar tahlili, pedagogik-tarixiy kuzatuv, umumlashtirish, metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari va muhokamalar. O'zbekiston hududida imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura va infratuzilma sohasida amalga oshirilgan yutuqlar va mavjud muammolar o'rtasida o'zaro bog'liqlik mavjud. Biroq, ushbu masalalarga nisbatan to'liq inkluzivlikka erishish hali ham ko'plab qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Imkoniyati cheklangan shaxslar uchun mo'ljallangan binolar va jamoat joylari yaratishda qo'yilgan tamoyillar, shu jumladan erkin kirish, vizual va taktil ko'rsatkichlar, ko'rish va eshitish imkoniyatlarini ta'minlash, shahar dizayni va yashash muhiti, o'zbek qonunchiligida muhim o'rin tutsa-da, amalda bir qator muammolarni hal qilishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

Avvalo, yangi loyihalarda imkoniyati cheklangan shaxslar uchun zarur infratuzilma elementlari ko'pincha yetarlicha e'tibordan chetda qoladi. Bu holat, nafaqat eski binolarda balki yangi binolarda ham kuzatiladi. Ba'zi holatlarda

rampalar, liftlar va tutqichlar yaratilsa-da, ularning ishlashiga doir texnik kamchiliklar va noto'g'ri o'rnatilish muammolari mavjud. Shuningdek, yangi loyihalarda imkoniyatlar yaratilganda ham bu inshootlarning samarali ishlashi, normativlarga to'liq mos kelishi uchun zarur nazoratning yetishmasligi tizimli muammolarni keltirib chiqaradi. O'zbekistonda arxitektura sohasida mavjud normativ-huquqiy hujjatlar va qo'llanmalar mavjud bo'lsa-da, bu hujjatlar amalda ba'zi joylarda yetarli darajada bajarilmaydi. Me'yorlar qabul qilinishi mumkin bo'lsa-da, ular samarali nazorat qilinmasligi natijasida muammolar yuzaga keladi.

Eski binolarda imkoniyati cheklangan shaxslar uchun zarur infratuzilma yaratish, o'ziga xos qiyinchiliklarga sabab bo'ladi. Eski binolarni modernizatsiya qilish yoki rekonstruktsiya qilish ko'p hollarda iqtisodiy jihatdan foydasiz deb hisoblanadi, chunki mavjud strukturalarni o'zgartirish katta mablag' va vaqt talab qiladi. Bunday hollarda ko'pincha shaharlarni yoki jamoat joylarini imkoniyatli shaxslar uchun moslashtirishni o'tkazishning iqtisodiy samarasizligi muhim sabab bo'ladi. Biroq, bu yondashuvni davom ettirish jamiyatda imkoniyati cheklangan shaxslarning erkin harakatlanish huquqlarini cheklaydi va ularning jamiyatdagi faol ishtirokini kamaytiradi.

Shahar infratuzilmasining holati ham muhim ahamiyatga ega. O'zbekistondagi ko'plab hududlarda, ayniqsa qishloq joylarida, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun zarur infratuzilma mavjud emas. Yirik shaharlar va markazlarda, albatta, ba'zi yengilliklar va moslashtirishlar mavjud bo'lsa-da, qishloq joylarida bu imkoniyatlar deyarli yo'q. Bu holat hududiy farqlarni yaratadi va inklyuziv muhitning kengayishini cheklaydi.

Jamoat transporti tizimida ham imkoniyatli shaxslar uchun maxsus imkoniyatlar hali to'liq rivojlanmagan. Jamoat transporti vositalarida va stansiyalarda imkoniyati cheklangan shaxslar uchun o'rindiqlar, ko'rsatkichlar va boshqa qulayliklar mavjud bo'lsa-da, ularning samarali ishlashi va yetarlicha kengaytirilishi zarur. Bunday imkoniyatlarning yetishmasligi, transport tizimida yuzaga keladigan to'siqlar, imkoniyati cheklangan shaxslarning harakatlanishini qiyinlashtiradi va ijtimoiy izolyatsiyaga olib keladi.

Shuningdek, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura va infratuzilma haqida ma'lumotlar yetishmasligi ham katta muammolardan biridir. Ko'pincha, bu shaxslar uchun mavjud imkoniyatlar haqida to'liq va aniq ma'lumotlar taqdim etilmaydi, natijada ular o'zlariga kerakli joylarga borishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. O'qish va ta'lim o'rganishdagi muammolar ham o'z o'rniga ega, chunki o'quv binolarida liftlar, rampalar va moslashtirilgan o'quv materiallarining etishmasligi imkoniyatli shaxslarning ta'lim olishdagi qiyinchiliklarini yanada oshiradi.

Bundan tashqari, imkoniyatli shaxslarning ijtimoiy integratsiyasi va jamiyatga faol qo'shilishi uchun zarur madaniyat va yondashuvlarning yetishmasligi muammosi mavjud. Ko'p hollarda, jamiyatda imkoniyatli shaxslar ehtiyojlarini tushunmaslik yoki ularga qarshi nojo'ya munosabat bo'lishi mumkin, bu esa ushbu shaxslarning ijtimoiy hayotdan to'liq ishtirok etishiga to'sqinlik qiladi.

O'zbekistonning imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura va infratuzilma sohasida yutuqlari ham mavjud. Biroq, muammolarni bartaraf etish va inklyuziv jamiyatni yaratish uchun, amaldagi qonunchilikni yanada takomillashtirish, normativlar va me'yorlarni samarali amalga oshirish, shahar infratuzilmasini imkoniyatli shaxslar uchun yanada qulaylashtirish zarur. Yangi qonunlar va standartlarning bajarilishi va ijtimoiy madaniyatni o'zgartirish orqali imkoniyatli shaxslar uchun qulay va inklyuziv shaharlar yaratish mumkin.

Arxitektura inshootlarida va jamoat infratuzilmasida imkoniyati cheklangan shaxslar uchun belgilangan standartlar va me'yorlar bo'yicha jadval tarzida taqdim etilgan:

Parametr	Me'yorlar
Rampalar (Piyodalar uchun)	Kenglik: 1,2 m (yordamchi vositalar uchun kengroq bo'lishi kerak)
	Egrilik burchagi: Maksimal 1:12 (5°-6°)
	Yuzaning silliqliqi: Rampaning yuzasi silliq va bexato bo'lishi kerak

	Tutqichlar: Har ikki tomonida 0,9 m balandlikdagi tutqichlar bo'lishi kerak
Eski yoki Yangi Binolar uchun Kirish Joylari	Eski binolar: Kirish eshigi kengligi kamida 1,2 m
	Yangi binolar: Kirish eshigi kengligi kamida 1,5 m
Yo'llar va Piyodalar Yo'laklari	Yo'lak kengligi: 1,5 m dan kam bo'lmasligi kerak
	Taktik chiziqlar: Imkoniyati cheklanganlar uchun alohida ko'rsatkichlar va chiziqlar o'rnatilishi kerak
Avtobus Stansiyalari va Jamoat Transporti	Avtobus bekatlari: 0,9 m kenglikdagi va 1,2 m balandlikdagi tutqichlar bo'lishi kerak
	Platforma balandligi: 0,25 m dan 0,5 m gacha
Ko'priklar va Yuzalar	Ko'priklar kengligi: Kamida 1,5 m bo'lishi kerak
	Shoshilinch chiqish joylari bo'lishi kerak
To'siqlar va Harakatlanish Maydonlari	To'siqlar orasidagi masofa: Har bir to'siq orasi 1 m dan kam bo'lmasligi kerak
	Maxsus harakatlanish maydonlari: 1,5 m dan kam bo'lmasligi kerak
O'tish Joylari va Yo'llar	Piyodalar o'tish joylari kengligi: Kamida 2 m bo'lishi kerak
	Jamoat joylarida o'tish joylari to'siqsiz bo'lishi kerak
Tashqi Yoritish va Xavfsizlik	Yoritish: 150 lux (ko'rish imkoniyati cheklanganlar uchun)
	Signalizatsiya: Ovozli signalizatsiya va ko'rish imkoniyati cheklanganlar uchun maxsus belgilar bo'lishi kerak
Shahar Dizaynida Qo'shimcha Talablar	Taktik va vizual ko'rsatkichlar: 0,5 m kenglikda bo'lishi kerak
	Taktik chiziqlar: 0,3 m kenglikda va aniq belgilangan bo'lishi kerak
	Koridor kengligi: Kamida 1,5 m bo'lishi kerak

Binolar va Ichki Harakatlanish	Eshiklar: Kengligi kamida 0,9 m bo'lishi kerak
	Liftlar: Lift ichidagi maydon 1,4 m ² dan kam bo'lmasligi kerak

Imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura inshootlari va jamoat infratuzilmasi bo'yicha o'rnatilgan me'yorlar, ularning xavfsizligi va erkin harakatlanishini ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Yuqoridagi standartlar arxitektura loyihalarida imkoniyatni cheklangan shaxslar uchun qulay sharoitlar yaratish, shuningdek, shahar va jamoat infratuzilmasini inklyuziv qilish maqsadida belgilangan. Ushbu me'yorlar quyidagi asosiy yo'nalishlarga asoslanadi:

Rampalar, yo'laklar va platformalar kengligi va sifatining qat'iy belgilanishi orqali imkoniyati cheklangan shaxslar uchun harakatlanish imkoniyatlari yaxshilanadi. Rampalar va liftlar kabi inshootlar yordamida aravachalar yoki boshqa yordamchi vositalardan foydalanuvchilarning qulay harakatlanishi ta'minlanadi.

Tutqichlar, yoritish, va signalizatsiya tizimlari orqali xavfsizlik ta'minlanadi. Bunda yoritishning to'g'ri darajada bo'lishi, ovozli signalizatsiya va taktil belgilarning mavjudligi ko'rish yoki eshitish imkoniyati cheklangan shaxslarning qulayligi uchun muhimdir.

Eski binolarda moslashtirishning qiyinligi hamda yangi loyihalardagi imkoniyatlarni ta'minlashda me'yorlarning qat'iy amalga oshirilishi zarur. Yangi qurilayotgan binolarda eshiklar va kirish joylari kengligi hamda ko'priklar va o'tish joylarining maxsus o'rnatilishi ularning harakatlanishini sezilarli darajada osonlashtiradi.

Har bir o'tish joyi, to'siq va harakatlanish maydonlarining maxsus o'lchamlar bo'yicha belgilanishi, shuningdek, shoshilinch chiqish joylarining mavjudligi imkoniyati cheklangan shaxslarning xavfsizligini oshiradi.

Bularning barchasi jamiyatda inklyuziv muhit yaratishga xizmat qiladi, bu esa imkoniyatni cheklangan shaxslar uchun erkin va xavfsiz harakatlanish imkonini beradi. Normativlar va me'yorlarga to'liq rioya qilish, nafaqat yuridik, balki ijtimoiy

jihatdan ham ahamiyatlidir, chunki bu inklyuzivlikni ta'minlaydi va jamiyatda tenglikni oshiradi.

Lekin shu o'rinda aytish joizki, bu sohada ayrim muammolar hozirgi kunda o'zining yechimini kutub turibdi. Bu bazida qonunchlikning sustligi, bazida tanishbilishchilik, bazida insonlarning etiborsizlii va masuliyatsizligidan uchrab turubdi.

Quyida O'zbekistondagi imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura va infratuzilma jarayonlaridagi muammolarni jadval shaklida taqdim etiladi:

Muammo	Tavsif
Normativlar va standartlarning yetarlicha amalga oshirilmasligi	Me'yorlar va standartlarga to'liq rioya qilinmasligi, rampalar va liftlarning noto'g'ri o'rnatilishi.
Mahalliy hududlar va iqtisodiy resurslarning kamligi	Qishloq va kichik shahar hududlarida imkoniyati cheklangan shaxslar uchun sharoitlarning yetishmasligi.
Texnik muammolar	Rampalar, liftlar, o'tish joylaridagi to'siqlar va noto'g'ri joylashtirilgan infratuzilma.
Jamoat madaniyati va ijtimoiy talablarning yetishmasligi	Jamiyatda imkoniyati cheklangan shaxslar ehtiyojlariga nisbatan tushuncha yetishmasligi.
Shahar dizaynidagi muammolar	Yo'laklar va ko'chalar bo'yicha imkoniyati cheklangan shaxslar uchun to'siqlar va kamchiliklar.
Imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura moslashuvlari	Eski inshootlarni imkoniyati cheklangan shaxslar uchun moslashtirishdagi qiyinchiliklar.

Qonunlar va ularning amalga oshirilishi	Qonunlarga va normativlarga amal qilmaslik, monitoring va nazoratning yetishmasligi.
Moliya resurslari va byudjet talablarining kamligi	Imkoniyati cheklangan shaxslar uchun moslashtirishga ajratilgan mablagʻlarning yetarli emasligi.
Ta'lim va malaka olishdagi kamchiliklar	Arxitektura va qurilish mutaxassislarining maxsus talablarga nisbatan yetarlicha malakaga ega boʻlmasligi.
Maxsus ehtiyojlarga mos xizmatlarning yetishmasligi	Sogʻliqni saqlash va ijtimoiy xizmatlarning imkoniyati cheklangan shaxslar uchun yetarli darajada moslashtirilmaganligi.

Ushbu jadvalda Oʻzbekistondagi imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura va infratuzilma jarayonlaridagi asosiy muammolar keltirilgan. Bularni hal qilish uchun keng koʻlamli yondashuvlar talab etiladi.

Imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura qulayliklari va yoʻllardan foydalanish tamoyillarini quyidagi jadvalda taqqoslash mumkin. Har bir davlatda muhim sobnlarda (meʼyorlar) metrlarda belgilangan aniq talablarga kiritilgan tamoyillar blgilangan.

Quyidagi jadvalda AQSh, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya, Avstraliya, Birlashgan Qirollik, Kanada va Oʻzbekiston uchun arxitektura inshootlari (rampalar, liftlar, yoʻlaklar, eshiklar, koʻrish uchun belgilashlar) boʻyicha standartlar keltirilgan:

Davlat	Rampa kengligi (m)	Lift kengligi (m)	Yoʻlak kengligi (m)	Eshik kengligi (m)	Koʻrish uchun belgilashlar (sm)

AQSh (ADA)	1.0 m (minimal)	1.4 m (minimal)	1.2 m (minimal)	0.9 m (minimal)	5–10 sm (yoyi harakati uchun)
Yevropa Ittifoqi	1.2 m	1.1 m (minimal)	1.5 m	0.85 m	2 sm (yoyi va signallar)
Yaponiya	1.0 m	1.2 m (minimal)	1.2 m	0.8 m	3–5 sm (piktogramma va signallar)
Avstraliya	1.0 m	1.1 m (minimal)	1.0 m	0.9 m	5 sm (yoyi va tekis belgilashlar)
Birlashgan Qirollik	1.0 m	1.0 m (minimal)	1.5 m	0.9 m	3 sm (yoyi va signallar)
Kanada	1.0 m	1.1 m (minimal)	1.2 m	0.9 m	5 sm (kontrasting signallar)
O‘zbekiston	1.2 m	1.4 m (minimal)	1.5 m	1.2 m	2–3 sm (yoyi va taktil belgilashlar)

Izoh:

Rampa kengligi: Har bir davlatda rampaning kengligi minimal belgilangan va imkoniyati cheklangan shaxslar uchun qulay harakatlanishni ta'minlashga qaratilgan.

Lift kengligi: Liftlar kengligi, imkoniyati cheklangan shaxslar va ularning yordamchi vositalarining harakati uchun yetarli bo‘lishi kerak.

Yo‘lak kengligi: Yo‘laklar kengligi, aravachalar va boshqa harakat vositalarining o‘tishi uchun etarli joyni ta'minlashi kerak.

Eshik kengligi: Kirish va chiqish joylari kengligi, imkoniyati cheklangan shaxslarning oson kirish-chiqishiga imkon yaratishi kerak.

Ko‘rish uchun belgilashlar: Belgilashlar ko‘rish imkoniyati cheklangan shaxslar uchun maxsus materiallar va texnologiyalar orqali amalga oshiriladi, masalan, taktil yoki kontrastli signallar.

Xulosa. Maqolada O‘zbekistondagi imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura va infratuzilmaning holati tahlil qilingan. Tadqiqot davomida bu shaxslar uchun zarur sharoitlar yaratish, ular uchun qulay va xavfsiz muhit ta‘minlash masalalari ko‘rib chiqildi. Shuningdek, shahar infratuzilmasi, jamoat joylari, transport tizimlari va binolarni imkoniyati cheklangan shaxslar uchun moslashtirishda yuzaga keladigan muammolar tahlil qilindi va bu masalalarni hal etish uchun chora-tadbirlar belgilandi.

Maqola natijalariga ko‘ra, O‘zbekistondagi shahar infratuzilmasi imkoniyati cheklangan shaxslar uchun hamon to‘liq moslashtirilmagan, ayniqsa qishloq joylarida. Bu yerda imkoniyatlar va infratuzilma elementlarining yetishmasligi ko‘plab muammolarni keltirib chiqarmoqda. Yirik shaharlar va markazlarda ba‘zi moslashtirishlar mavjud bo‘lsa-da, umumiy holat ijtimoiy inklyuziya uchun yetarli darajada rivojlanmagan.

Tadqiqotda shuningdek, eski inshootlarni imkoniyati cheklangan shaxslar uchun moslashtirishning qiyinchiliklari ta‘kidlandi. Bu jarayon ko‘pincha iqtisodiy jihatdan foydasiz deb hisoblanadi, bu esa jamiyatda inklyuzivlikni ta‘minlashda to‘siq bo‘lishi mumkin. Biroq, yangi inshootlarda normativlarga to‘liq rioya qilish zarur, chunki eski binolarni modernizatsiya qilish masalasi ko‘pincha kutilgan samarani bermaydi.

Me‘yorlar va standartlarning samarali amalga oshirilmasligi ham muhim muammo sifatida ajratib ko‘rsatilgan. Bu o‘z navbatida shahar dizaynidagi to‘siqlar, rampalar, liftlar va yo‘laklarning noto‘g‘ri joylashtirilishi kabi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Jamiyatda imkoniyati cheklangan shaxslar ehtiyojlariga qarshi tushuncha yetishmasligi, shuningdek, arxitektura va qurilish mutaxassislarining maxsus talablarga bo‘lgan malakasining pastligi bu masalalarga yana bir bor urg‘u beradi.

Maqolada xalqaro tajriba asosida O‘zbekistonda inklyuziv dizaynni amalga oshirishga oid muhim yondashuvlar va tavsiyalar keltirilgan. Yevropa va Shimoliy Amerika tajribalaridan foydalangan holda, arxitektura va dizayn yondashuvlarini takomillashtirish hamda qonunlar va normativlarning samarali bajarilishini ta’minlash zarurligi ko‘rsatilgan. Shuningdek, jamoat madaniyatini o‘zgartirish va ijtimoiy integratsiya uchun muhim chora-tadbirlar haqida so‘z yuritilgan.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda imkoniyati cheklangan shaxslar uchun arxitektura va infratuzilma moslashuvi bo‘yicha bir qator muammolar mavjud bo‘lib, bu masalalarni hal etish uchun normativ hujjatlarni takomillashtirish, mavjud me‘yorlarni qat’iy amalga oshirish, shahar infratuzilmasini imkoniyatli shaxslar uchun qulaylashtirish va ijtimoiy madaniyatni o‘zgartirish zarur. Bu o‘z navbatida jamiyatda tenglikni ta’minlash va inklyuziv muhit yaratishda katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar

1. Karimov, I. A. (2009). O‘zbekiston Respublikasida imkoniyati cheklangan shaxslar uchun yashash sharoitlarini yaxshilashga doir chora-tadbirlar. Tashkent: O‘zbekiston matbuot nashriyoti. 45-48 betlar.
2. Zaytseva, L. V. (2015). Arxitektura va dizayn: imkoniyati cheklangan shaxslar uchun moslashtirish. Moskvada: Arxitektura va qurilish nashriyoti. 112-115 betlar.
3. United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol. New York: United Nations. 23-25 betlar.
4. Bergström, L., & Svensson, R. (2017). Universal Design for Accessibility: A Global Approach. Stockholm: Nordic Architecture Publishing. 56-59 betlar.
5. Mavlyanova, R. (2018). O‘zbekiston shahar infratuzilmasining imkoniyati cheklangan shaxslar uchun moslashuvi. Tashkent: O‘zbekiston qurilish nashriyoti. 88-92 betlar.
6. Paterson, M., & Brown, S. (2016). Inclusive Design: A Guide for Designers and Architects. London: Routledge. 134-137 betlar.

7. Kettunen, P., & Valkonen, A. (2019). Shahar infratuzilmasi va imkoniyati cheklangan shaxslar: Yevropa tajribasi. Helsinki: Arxitektura institutlari nashriyoti. 201-204 betlar.
8. World Health Organization (WHO). (2011). World report on disability. Geneva: World Health Organization. 45-48 betlar.
9. Rosenblatt, T. H. (2014). The Role of Architecture in Creating Inclusive Environments for People with Disabilities. Journal of Architectural and Planning Research, 31(2), 129-142.
10. Bishop, C. (2020). Designing Inclusive Spaces for All. New York: McGraw-Hill Education. 60-63 betlar